

Περίληψη :

Ο σταδιακός εκχριστιανισμός των Ρως άρχισε μετά την επίθεσή τους στην Κωνσταντινούπολη το 860. Η διαδικασία αυτή περιλάμβανε διαλείμματα επιστροφής στον παγανισμό. Παρά κάποιες σποραδικές προσπάθειες, όπως αυτές της πριγκίπισσας Όλγας, οι Ρως εκχριστιανίστηκαν από τους Βυζαντινούς ουσιαστικά από το 988 και εξής. Τούτο συνέβη στο πλαίσιο των σύνθετων σχέσεων μεταξύ των Ρως και του Βυζαντίου. Τον εκχριστιανισμό ακολούθησε η άφιξη ρωσικών σωμάτων στην Κωνσταντινούπολη ως παροχή βοήθειας στον Βασίλειο Β΄ προκειμένου να διατηρήσει τον θρόνο, και η αναχώρηση της πορφυρογέννητης πριγκίπισσας Άννας, αδελφής του Βασιλείου, στο Κίεβο, όπου νυμφεύθηκε τον μεγάλο πρίγκιπα Βλαντιμίρ. Αργότερα ιδρύθηκαν επισκοπές, οικοδομήθηκαν ναοί και η σλαβική γλώσσα καθιερώθηκε στην εκκλησιαστική λατρεία.

1. Εισαγωγή

Μόνο δυο δεκαετίες μεσολαβούν ανάμεσα στην πρώτη αναφορά στους [Ρως](#) στις ιστορικές πηγές (στο χρονικό *Annales Bertiniani*)¹ και στην πρώτη επαφή τους με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Με ηγέτες τους Άσκολντ και Ντιρ, οι Ρως εμφανίστηκαν ξαφνικά το 860 στο Βόσπορο και εξαπέλυσαν επίθεση κατά της Κωνσταντινούπολης. Αν και απροετοίμαστοι, οι Βυζαντινοί υπερασπίστηκαν με επιτυχία την πρωτεύουσα. Άλλωστε, καμιά από τις τρεις προσπάθειες των Ρως να καταλάβουν τη [βασιλεύουσα](#) (το 907, το 941 και το 1043) δεν είχε επιτυχία. Πρέπει να τονιστεί, όμως, πως η επίθεση του 860, που είχε προκαλέσει πανικό στην Κωνσταντινούπολη, έμεινε για πάντα στη συλλογική μνήμη των Βυζαντινών.

2. Ο εκχριστιανισμός πριν τον εκχριστιανισμό

Προκειμένου να αποφευχθούν παρόμοια φαινόμενα στο μέλλον, η βυζαντινή διπλωματία κατέφυγε σε μια δοκιμασμένη και επιτυχημένη μέθοδο: εκείνη του εκχριστιανισμού. Έτσι, αμέσως μετά το 860, οι πρέσβεις του Κιέβου βαπτίστηκαν στην Κωνσταντινούπολη. Ο Φώτιος, [πατριάρχης](#) της Κωνσταντινούπολης (858-867, 877-886), ανακοίνωνε με υπερηφάνεια στην εγκύκλιο επιστολή του 867 προς τους πατριάρχες της Ανατολής πως οι Ρως, κάποτε το πιο τραχύ από όλα τα έθνη, διαβιούσαν υπό την πνευματική καθοδήγηση του Βυζαντίου ως “υπήκοοι και φίλοι” της Αυτοκρατορίας.² Οι θρησκευτικοί και πολιτικοί δεσμοί μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Κιέβου ενδυναμώθηκαν γύρω στο 874, όταν οι Ρως ήρθαν σε επίσημη συμφωνία με το Βυζάντιο και αποδέχθηκαν τον αρχιεπίσκοπο που τους έστειλε ο πατριάρχης Ιγνάτιος (847-858, 867-877). Η ακριβής δικαιοδοσία του αρχιεπισκόπου παραμένει σκοτεινή λόγω έλλειψης πηγών, όμως η παρουσία του δεν φαίνεται να έπαιξε ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο. Οι προσπάθειες και τα όποια επιτεύγματα του ιεράρχη κατά πάσα πιθανότητα εξουδετερώθηκαν από την άφιξη ενός ανταγωνιστικού φύλου από τη Σκανδιναβία υπό την ηγεσία του Όλεγκ (περ. 880 – περ. 912) το 882. Ωστόσο, η γέφυρα της βυζαντινής χριστιανισμής πάνω από τον μέσο Δνείπερο δεν καταστράφηκε ποτέ οριστικά. Παρόλο που η εκκλησιαστική ιεραρχία εξαφανίστηκε χωρίς να αφήσει ίχνη, φαίνεται πως μεμονωμένες περιπτώσεις εκχριστιανισμών επέζησαν και διαμόρφωσαν τον πυρήνα της χριστιανικής κοινότητας που ενδυναμώθηκε κατά τον 10ο αιώνα.

Οι ανανεωμένοι δεσμοί μεταξύ των Ρώσων από τη μια και του Βυζαντίου και της εκχριστιανισμένης από το 864 Βουλγαρίας αύξησαν τον αριθμό των χριστιανών. Το παγανιστικό κράτος, μέσω των επαφών του με άλλες χώρες, ανακάλυψε τη σημασία των εγγράμματων χριστιανών. Γύρω στο 944, κατά τη βασιλεία του μεγάλου πρίγκιπα Ιγκόρ (περ. 912-945), παραχωρήθηκε το δικαίωμα στους χριστιανούς Ρως να τελούν θρησκευτικές τελετές στο ναό του Προφήτη Ηλία στο Κίεβο. Οι χριστιανοί αυτοί έπαιξαν σημαντικό ρόλο στις διαπραγματεύσεις που κατέληξαν στην συνομολόγηση συνθήκης με το Βυζάντιο το ίδιο έτος.

Μετά τον θάνατο του Ιγκόρ, η σύζυγός του Όλγα ανέλαβε την εξουσία ως επίτροπος του ανήλικου γιου τους. Εκείνη την εποχή η θέση των χριστιανών στο Κίεβο ισχυροποιήθηκε, καθώς η Όλγα έγινε χριστιανή στοχεύοντας στον εκχριστιανισμό ολόκληρης της χώρας. Το ταξίδι της στην [Κωνσταντινούπολη](#) το 957 και η επίσκεψή στην αυλή του [Κωνσταντίνου Η΄ Πορφυρογέννητου](#) (913-959) συνδεόταν μεταξύ άλλων με την προσπάθειά της να εξασφαλίσει για την εκκλησία των Ρως ένα ανεξάρτητο καθεστώς, παρόμοιο με εκείνο των Βουλγάρων. Αν και η προσπάθειά της υπήρξε μάταια, ο στόχος της ανεξαρτησίας δεν εγκαταλείφθηκε, όπως αποδεικνύεται από τα γεγονότα που ακολούθησαν. Η πρεσβεία των Ρως στην αυλή

του Όττο (936-973) το 959 ζήτησε να σταλούν επίσκοπος και ιερείς στο Κίεβο. Φαίνεται πως η Όλγα μιμήθηκε το παράδειγμα των Βουλγάρων, που ζήτησαν από την δυτική χριστιανική εκκλησία ό,τι είχαν αποτύχει να κερδίσουν από την Κωνσταντινούπολη. Δύο χρόνια αργότερα, ο Όττο έστειλε έναν επίσκοπο με περιορισμένη εξουσιοδότηση, ο οποίος όμως αντιμετωπίστηκε εχθρικά στο Κίεβο και γρήγορα εστάλη πίσω. Οι αυτοκράτορες της Ανατολής και της Δύσης δεν κατανοούσαν πως η ελεύθερη επιλογή μεταξύ της βυζαντινής και λατινικής χριστιανοσύνης εκ μέρους των Ρως - και οι σχετιζόμενοι με αυτήν ανταγωνισμοί- δυσχέραιναν την αποδοχή της νέας θρησκείας από τους Ρως.

Σε αντίθεση με τη μητέρα του, ο Σβιατοσλάβ (945-972) δεν προώθησε τον εκχριστιανισμό. Έτσι η μεταστροφή στη νέα θρησκεία χρειάστηκε άλλο ένα τέταρτο του αιώνα για να ολοκληρωθεί. Η παραμονή των Ρως στη χριστιανική Βουλγαρία (967-971) μετά από πρόσκληση του αυτοκράτορα [Νικηφόρου Β΄ Φωκά](#) (963-969), μια χώρα με υψηλότερο πολιτισμό και παρόμοια γλώσσα, έδειξε στους Ρως τα υλικά πλεονεκτήματα της θρησκευτικής μεταστροφής και συνέβαλε σημαντικά στον εκχριστιανισμό. Άλλωστε, βούλγαροι και έλληνες αιχμάλωτοι ή πρόσφυγες κατέφευγαν στους Ρως για να ξεφύγουν την τιμωρία που τους περίμενε λόγω της βοήθειας που είχαν παράσχει στους Ρως κατά την πολεμική αναμέτρηση με το Βυζάντιο. Οι άνθρωποι αυτοί προέρχονταν από ολόκληρο το φάσμα των επαγγελματιών και τεχνιτών, ενώ κάποια από τις αιχμάλωτες, μια ελληνίδα που είχε διατελέσει μοναχή, έγινε σύζυγος του Γιαροπόλκ (972-978), γιου και διαδόχου του Σβιατοσλάβ.

3. Βασίλειος Β΄ και Βλαντιμίρ

Η βασιλεία του Γιαροπόλκ διακόπηκε βίαια το 978, όταν ο αδελφός του Βλαντιμίρ τον εκθρόνισε και τον σκότωσε. Οι πράξεις του νέου μονάρχη ήταν από την αρχή ενδεικτικές μιας συνολικής στόχευσης για το μέλλον. Η βασιλεία του άρχισε με την ανασύσταση του παγανισμού στο Κίεβο και την οικοδόμηση ενός Πανθέου των θεών των ανατολικών Σλάβων γύρω στο 980. Στην κορυφή του ιερού βρισκόταν ξόανο του Περούν, του θεού του κεραυνού και της αστραπής, με το κεφάλι από ασήμι και τα μουστάκια από χρυσό. Παρότι η ανέγερση του Πανθέου έμοιαζε να είναι ένα βήμα πίσω για τους Ρως, έδειχνε πως ο Βλαντιμίρ κατανοούσε τη σημασία της θρησκείας ως ενοποιητικού παράγοντα για τους ανατολικούς Σλάβους. Γρήγορα άρχισε να ενδιαφέρεται για τις μονοθεϊστικές θρησκείες του ευρύτερου γεωγραφικού και πολιτισμικού χώρου: την ανατολική και δυτική χριστιανοσύνη, τον ιουδαϊσμό και το ισλάμ. Καθεμιά από αυτές μελετήθηκε και συζητήθηκε από διάφορες ομάδες λογίων και τον ίδιο τον μεγάλο πρίγκιπα. Όμως η μακρά ιστορία της ορθοδοξίας στη Ρωσία καθιστούσε το τελικό αποτέλεσμα αναπόφευκτο. Η ιστορία του εκχριστιανισμού στα ρωσικά χρονικά παρουσιάζει πολλά μυθικά στοιχεία και κενά, όμως στις μη ρωσικές πηγές είναι σαφές πως το αίτημα για στρατιωτική βοήθεια από τον βυζαντινό αυτοκράτορα Βασίλειο Β΄ (976-1025) ήταν η αποφασιστική στιγμή.³

Ο βυζαντινός αυτοκράτορας χρειαζόταν τη στρατιωτική βοήθεια για να αντιμετωπίσει τον επικίνδυνο εμφύλιο πόλεμο στην Αυτοκρατορία κι έτσι ο Βλαντιμίρ απαίτησε υψηλή τιμή για τις υπηρεσίες του: το χέρι της Άννας, αδελφής του Βασιλείου. Με τη σειρά του, ο Βασίλειος ζήτησε για αυτή την εξαιρετική παραχώρηση (μέχρι τότε καμιά πορφυρογέννητη πριγκίπισσα δεν είχε δοθεί σε γάμο με ξένο ηγεμόνα) τον εκχριστιανισμό του ρώσου πρίγκιπα και των υπηκόων του. Οι όροι έγιναν αποδεκτοί. Έτσι το στρατιωτικό σώμα των Βαράγγων έφτασε στην Κωνσταντινούπολη την άνοιξη του 988 και έδωσε τη δυνατότητα στον Βασίλειο να καταστείλει την εξέγερση που απειλούσε τον θρόνο του.

Είχε σίγουρα γίνει απολύτως σαφές στον Βλαντιμίρ πως ένας βυζαντινός αυτοκράτορας δεν θα συναινούσε σε καμία περίπτωση σε γάμο της αδελφής του με έναν παγανιστή. Επιπλέον, η απλή υπόσχεση ενός παγανιστή ηγεμόνα πως θα προσχωρούσε στον χριστιανισμό μετά την άφιξη της μέλλουσας συζύγου του δεν μπορούσε να είναι ικανοποιητική εγγύηση. Είναι πιθανότερο πως ο Βλαντιμίρ επιβεβαίωσε την καλή του πίστη βαπτιζόμενος παρουσία των βυζαντινών απεσταλμένων το χειμώνα του 987, κατά τη συνομιλότητα της συμφωνίας. Πιθανότατα τούτο συνέβη κοντά στο Κίεβο, στο χωριό Βασίλιεβο· άλλωστε, προς τιμήν του μελλοντικού του γαμπρού ο πρίγκιπας πήρε το όνομα Βασίλειος κατά τη βάπτισή του.

Ωστόσο, ο εκχριστιανισμός των Ρως αναβλήθηκε λόγω της απροθυμίας του βυζαντινού αυτοκράτορα να τηρήσει τη συμφωνία. Κατά τον επόμενο χρόνο ο Βλαντιμίρ περίμενε μάταια τη μέλλουσα σύζυγό του κοντά στους καταρράκτες του Δνειπερου, μια περιοχή που απειλούσαν με επιδρομές οι [Πετσενέγοι](#). Η Άννα διέπλευσε τον Εύξεινο Πόντο παρά τη θέλησή

της και πνιγμένη στα δάκρυα μόνον όταν ο Βλαντιμίρ κατέλαβε τη [Χερσώνα](#) την άνοιξη του 989 και απείλησε πως η Κωνσταντινούπολη θα μπορούσε να έχει την ίδια μοίρα. Μετά τη γαμήλια τελετή η Χερσώνα παραχωρήθηκε και πάλι στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία και οι ιερείς της πόλης συνόδεψαν τον Βλαντιμίρ και την νέα μεγάλη πριγκίπισσα των Ρως στο Κίεβο, όπου το Πάνθεον κατεδαφίστηκε, το ξόανο του Περούν αποκαθλώθηκε και ρίχτηκε στον Δνειπερο και άρχισε ο εκχριστιανισμός των Ρως.⁴ Εννοείται πως η διαδικασία αυτή χρειάστηκε δεκαετίες ολόκληρες, κατά τη διάρκεια των οποίων υπήρχαν περίοδοι επιστροφής στην παλαιά παγανιστική θρησκεία. Έτσι, οι Σλάβοι της Ανατολής διατήρησαν για καιρό τα απομεινάρια τοτεμιστικών αντιλήψεων, όπως π.χ. την πίστη πως οι άνθρωποι μπορούν να μεταμορφωθούν σε ζώα και αντιστρόφως.

Τα ρωσικά χρονικά παρέχουν πολύ λίγες λεπτομέρειες για την πρόιμη ιστορία της ρωσικής εκκλησίας. Ένα απόσπασμα από το Povest' vremennych let (περ. 1039) αναφέρει για πρώτη φορά το ρώσο μητροπολίτη, ένα έλληνα ονόματι Θεόπεμπτο.⁵ Τούτο αποτελεί μαρτυρία πως από τότε η ρωσική εκκλησία βρισκόταν υπό τη δικαιοδοσία του πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης· ωστόσο, δεν υπάρχουν πηγές ως προς το ακριβές της καθεστώςκατά τα πρώτα 50 χρόνια της ύπαρξής της. Στη νεότερη ιστοριογραφία υπάρχουν πολλές αντιπαραθέσεις σχετικά με αυτό το ζήτημα. Η επικρατούσα άποψη είναι ότι λίγο χρόνο μετά τη μεταστροφή του Βλαντιμίρ, το αργότερο το 997, ο πατριάρχης της Κωνσταντινούπολης ίδρυσε τη ρωσική μητροπολιτική έδρα, και ο πρώτος μητροπολίτης των Ρως έφτασε από την Κωνσταντινούπολη κατά τα πρώτα χρόνια μετά τον εκχριστιανισμό.⁶ Είναι βάσιμη η υπόθεση πως ο Βλαντιμίρ επέλεξε το Περεγιασλάβ και όχι το Κίεβο ως πρώτη μητροπολιτική έδρα και ότι η έδρα ματακινήθηκε στο Κίεβο το 1036, όταν, μετά από μακρά περίοδο διαμαχών μεταξύ των απογόνων του Βλαντιμίρ, ο γιος του Γιαροσλάβ ο Σοφός (1019-1054) επιβλήθηκε ως ο μόνος ηγεμόνας της Ρωσίας.

Μέχρι τον θάνατό του το 1015, ο Βλαντιμίρ επέβλεπε την οικοδόμηση εκκλησιών και την ίδρυση επισκοπών στις κυριότερες πόλεις της χώρας. Οι περισσότερες επισκοπές ιδρύθηκαν κοντά στο Κίεβο ή κατά το μήκος του δρόμου που οδηγούσε από τον Εύξεινο Πόντο στη Βαλτική Θάλασσα. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο δρόμος, που είχε ήδη παίξει σημαντικό ρόλο στην οικονομία και την πολιτική της χώρας, απέ κτησε σημαντική θέση και στην ιστορία της ρωσικής εκκλησίας. Χωρίς αμφιβολία, οι ιερείς στις εκκλησίες των Ρως προέρχονταν ως επί το πλείστον από την Κωνσταντινούπολη και τη Χερσώνα, τουλάχιστον κατά τη βασιλεία του Βλαντιμίρ. Είναι αξιοπρόσεκτο πως η ανοικοδόμηση των εκκλησιών και η οργάνωση της εκκλησίας στη σλαβική γλώσσα άρχισε αμέσως μετά τον εκχριστιανισμό των Ρως. Μια εγγράμματη χριστιανική ελίτ είχε ήδη διαμορφωθεί κατά το 1000· κατά τον επόμενο ενάμιση αιώνα η ελίτ αυτή θα παρήγαγε τα πρώτα έργα της ρωσικής φιλολογίας.

4. Αποτίμηση

Η ορθόδοξη χριστιανισσύνη έφερε τη Ρωσία σε επαφή με την πλούσια βυζαντινή κληρονομιά, που άφησε τη σφραγίδα της σε όλες τις μορφές του πολιτισμού του Κιέβου. Επίσης, διαχώρισε τους Ρώσους από τους γείτονές τους, τους Εβραίους, μουσουλμάνους και παγανιστές στην Ανατολή και τους ρωμαιοκαθολικούς στη Δύση, έτσι ώστε το όνομα «Ρώσος» άρχισε να αναφέρεται στο κράτος, τους υπηκόους του και τη θρησκεία τους. Η ταύτιση των εθνοτικών, πολιτικών και θρησκευτικών ορίων οδήγησε στην αντίληψη εκ μέρους κάποιων από τους Ρώσους πως αποτελούσαν τμήμα μιας ευρύτερης κοινότητας, η οποία δεν μπορούσε να διαμελιστεί ούτε από τις ελάσσονες τοπικές διαμάχες, ούτε από τους πολέμους μεταξύ των ρώσων πριγκίπων, ούτε ακόμη και από την κυριαρχία των Μογγόλων που κράτησε δυο αιώνες. Επιπλέον, η ρωσική εκκλησία από την ίδρυσή της υποστήριζε και νομιμοποιούσε τη βασιλεία των μεγάλων πριγκίπων, εμψυχώνοντας έτσι τις απαιτήσεις των ρώσων πριγκίπων για κυριαρχία επί του Κιέβου. Ως μητροπολιτική έδρα, η πρωτεύουσα δεν ήταν απλώς το κέντρο ενός τεράστιου συγκεντρωτικού θεσμού που κάλυπτε ολόκληρη τη χώρα και επηρέαζε σημαντικά τη ζωή των ανθρώπων, αλλά επίσης η πολιτισμική πρωτεύουσα της Ρωσίας, χάρη σε κέντρα καλλιέργειας της γνώσης και των γραμμάτων όπως η Λαύρα Petchersk του Κιέβου. Μάλιστα η θρησκευτική και πολιτισμική σημασία του Κιέβου επέζησε και μετά την πολιτική του παρακμή. Τούτο αντικατοπτρίζει τη μεγάλη ανθεκτικότητα των επιτευγμάτων του Βλαντιμίρ, όπως ο εκχριστιανισμός της Ρωσίας από τη μια και η πολιτική οργάνωση του κράτους από την άλλη.

1. *Annales Bertiniani*, Monumenta Germaniae historica, Scriptores, I, σελ. 634.
2. *Patrologia Graeca* 102, επιμ. J.-P. Migne, στ. 736.
3. *Повесть временных лет*, επιμ. Д.С. Лихачев, I (Москва – Ленинград 1950) σελ. 59-81· *The Russian Primary Chronicle*, μτφρ. και επιμ. S. H. Cross – O. P. Sherbowitz-Wetzor (Cambridge Mass. 1953), σελ. 96-117· *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum*, επιμ. I. Thurn (Berolini et Novi Eboraci 1973), σελ. 336; *Histoire de Yahya-ibn-Sa'id d'Antioche, Continueur de Sa'id-ibn-Bitriq*, επιμ. και μτφρ. I. Kratchovsky, A. Vasiliev, *Patrologia Orientalis* 23, Fasc. 3 (Paris 1932), σελ. 423.
4. Για περισσότερες λεπτομέρειες σχετικά με τις διαμάχες ως προς τον χρονικό προσδιορισμό και άλλα διαφιλονικούμενα ζητήματα του εκχριστιανισμού των Ρως βλ. *Православная энциклопедия*, vol. 8 (Москва 2004), σελ. 694-697 (Α.В.Назаренко).
5. *Повесть временных лет*, επιμ. Д.С. Лихачев, I (Москва – Ленинград 1950), σελ. 103.
6. *Православная энциклопедия*, том *Русская православная церковь* (Москва 2000), σελ. 40 (Α.В.Назаренко).

Βιβλιογραφία :

	Obolensky D. , <i>The Byzantine Commonwealth. Eastern Europe, 500-1453</i> , London 1971
	Laehr G. , <i>Die Anfänge der russischen Reiches</i> , Berlin 1930
	Honigmann E. , "The Foundation of the Russian Metropolitan Church according to Greek Sources," <i>Byzantion</i> , 17, (1944/1945), 128-162
	Vernadsky G. , <i>Kievan Russia</i> , New Haven 1948
	Острогорский Г. , "Византия и киевская княгиня Ольга", <i>To Honor Roman Jakobson. Essays on the Occasion of his seventieth Birthday. 10 Oct. 1966, 1967</i> The Hague; Paris; Mouton, 1458-1473
	Vlastos G., Vlasto A. P. , <i>The Entry of the Slavs into Christendom: An Introduction to the Medieval History of the Slavs</i> , Cambridge 1970
	Dvornik F. , <i>Byzantine Missions among the Slavs. SS. Constantine-Cyril and Methodius</i> , New Brunswick, New Jersey 1970
	Г.Г. Литаврин , <i>Принятие христианства народами Центральной и Юго-Восточной Европы и крещение Руси</i> , Москва 1988
	Obolensky D. , <i>Six Byzantine Portraits</i> , Oxford 1988

Πηγές

Повесть временных лет, έκδ. Д.С. Лихачев, I-II (Москва – Ленинград 1950).

The Russian Primary Chronicle, μτφρ. και επιμ. S. H. Cross – O. P. Sherbowitz-Wetzor (Cambridge Mass. 1953).

Ιωάννης Σκυλίτζης, *Σύνοψις Ιστοριών*, επιμ. I. Turn, *Ioannis Scylitzae Synopsis Historiarum* (Corpus Fontium Historiae Byzantinae, Berlin-New York 1973).

Yahya d' Antioche I, II, III: *Histoire de Yahya-ibn-Sa'id d' Antioche, Continueur de Sa'id-ibn-Bitriq*, επιμ και μτφρ. I. Kratchovsky, A. Vasiliev, I – *Patrologia Orientalis*, XVIII, Fasc. 5 (Paris 1924), 700-833 ; II – *Patrologia Orientalis*, XXIII, Fasc. 3 (Paris 1932), 347-520 ; III - επιμ. I. Kratchovsky, μτφρ. στα γαλλικά Fr. Micheau et G. Troupeau, *Patrologia Orientalis*, XLVII, Fasc. 4, Turnhout, 1997.

Χρονολόγιο

839: Πρώτη αναφορά των Ρως στις γραπτές πηγές

860: Οι Ρως επιτίθενται στην Κωνσταντινούπολη

c. 874: Αναχώρηση βυζαντινού αρχιεπισκόπου για τη Ρωσία

957 (?): Η πριγκίπισσα Όλγα ασπάζεται τον χριστιανισμό

967-971: Οι Ρως στη Βουλγαρία

978: Ο Βλαντιμίρ ανέρχεται στο θρόνο του Κίεβου

988: Αρχή του εκχριστιανισμού των Ρως

by 997 (το αργότερο): Ίδρυση της μητρόπολης των Ρως υπό τη δικαιοδοσία του πατριαρχείου της Κωνσταντινούπολης

1015: Θάνατος του Βλαντιμίρ

1036: Η έδρα της μητρόπολης των Ρως μεταφέρεται από το Περεγιασλάβ στο Κίεβο